

11. oktober 2023

UKA2023/49&74

Naalackersuisut – Inatsisartuni ataatsimiititaliaq suleqatigalugu – Kalaallit Nunaanni Inatsit Tunngaviusussaq pillugu missingiutip, Inatsit Tunngavisussaq pillugu Isumalioqatigiissitap suliarisaata suliareqqinneqarnissaanik piaartumik qulakkeerinneqqullugit inatsisartut aalajangiiffigisassaattut siunnersuut. Suliareqqiinermi ilaatigut innuttaasut, ilinniarfeqarfiit soqutigisaqaqatigiillu kattuffii peqataatinneqassapput.
(Inuit Ataqtigiit Inatsisartuni ilaasortaataat)

Inatsit tunngaviusussaq pillugu Isumalioqatigiissitat tunngaviusumik inatsisissamut missingiusiaat pillugu innuttaasut akornanni isummersoqatigiinnissamut periarfissiisoqarnissaanut Naalackersuisut peqquneqarnissaanik Inatsisartut aalajangiiffigisassaattut siunnersuut.

(Siumup Inatsisartuni gruppia)

Siullermik Siumumiik aaliagiiffigisassatut siunnersuuteqartut Siumut Gruppia aammalu Inuit Ataqtigiit Inatsisartuni ilaasortaataannut qjarusuppugut.

Siumuminngaanniit nuannaarutingaarput, naak aqut takisimangaluaq, Inatsit tunngaviusussamut isumaliuutissiissut ukiormanna April- mi tunniunneqarmat. Maluginiaqqunarpoq, una isumaliutissiissutaammat, pisariaqarlunilu partiini aamma imarisaata isummerfigineqarnissaa aammalumi minnerunngittumik inuiaqatigiit tamat oqartussaanerat ataqqillugu, pinngitsooratik ilisimatinnissaat, tusarniaaffigineqarnissaat pisariaqarluinnartoq.

Inatsit Tunngavioq inuiaqatigiinni inatsisit qullerpaatut inissisimasarpoq, inatsisillu pilersinneqartut tamavimmik tassunga naapertuuttumik suliarineqartassapput, unioqqutinneqartussaangittut, sutigut tamatigut. Inatsit atuaruminartuusaaq, kikkunnet tamanut paasinarpoq. Allaallumi Meeqqat atuarianni, inuiaqatigiinnilumi aamma paasinarsarlugu allanneqarnissaa kaammattuutigerusunnarluni.

Siunnersuutit marluk ataatsimut eqqartussangatsigit, Siumumiik imatut oqaaseqarfigissavagut.

Siullermik Siumup anguniarpaa Kalaallit Nunaat nunaminik nammineq piginnittoq, oqartussaasorlu aammalu nunanik allanik imaluunnet nunani tamalaani suleqatigiiffinnut, inuiaat oqartussaanerat ataqqillugu taasitsinikkut akisussaaffimmik tunniussisinnaasoq. Naatsumik Naalagaaffik namminersortoq, killilimmik namminersortuunngitsoq nunap allap tunngaviusumik inatsisaata ataani naalackersorneqartoq.

Assersuutigiinnarlugu Danmark- i Naalagaaffiuvoq Namminersortoq, kisiannili Kunneqarfittut aqqissuussaq, kisiannili Kunngi, Dronning- iluunnet politikikkut oqartussaaveqanngittoq. Tassa Naalagaaffimmi qullersatut inissisimangaluarlutik Statsministeri oqartussaanerpaavoq.

Siumut isumaqarpoq minnerpaamik Nunarput Naalagaaffiussasoq Namminersortoq, Naalagaaffillu siulittaasoqassasoq.

Nunap qullersaa præsidentiusinnaavoq Republikkiussagutta imaluunnit massakut Kunngearfik millisinngikkallarlugu, qullersaq sulit massakutut inissisimasinnaavoq, kisiannili maluginiarlugu politikikkut oqartussaangittoq. Alloriarneq tullertut taanna taaneqarsinnaavoq.

Inatsit tunngaviusussa aqqissuusaasinnaavoq Naalagaaffittut assigiingittunik. Siunnersuutaavorlu Naalackersuisut siulittaasua aamma Naalagaaffimmi qullersaassasoq. Tamanna nunani allani ilaatigut allaasarpog, soorlu Island- mi immikkut præsident- imik taasisarput. USA- mi føderal- imi naalagaaffeqatigiit aamma ataatsimut præsidentissaminnik taasisarput. Candami, Australiami, New Zealand- mi, tassa Nunani Commonwealth- iusuni Tuluit Kunngearfiat qullersarivaat, kisiannili Nunat taakkua tamarmik Naalagaaffiupput Namminersortut. Annerusumik kunngearfiat periutsit atuutilersimasut najoqqutaralugit oqartussaangillat.

Nunatta Naalagaaffittut alloriarnissaani tamakkua aamma Nunatsinni isumaqatigiissutigisariaqarpagut. Tassami Namminiilivinnissaq nallertinnagu, aqqutissat assigiingittut, periarfissallu paasisariaqarpagut. Tamannalu siullermik Naalackersuisuniik isumaqatigiinniarnikkut suliarineqaqqaartariaqarsorivarput. Massakkummi Inuit tingussaasumik saqqummiunneqartumik sul itaasissutissaqanngilagut.

Siumut isumaqarpoq, siullermik Inatsit tunngaviusussa inuiaqatigiinnut saqqummiunneqarluassasoq, taasinissamut piareersaatit. Inatsimmi tunngaviusussamut isumaliuutissiissut nalilersoreerpat aammalu inuiaat tingussaasumik taasissutissaqalerpata, Naalackersuisut taasissutissanik aqqissuissammata. Taasissutissat nunani tamalaani periuserineqarsimasut isumassarsiorfingalugit aammalu nunani tamalaani eqqartuussivissuarmi naliliiffigineqarsimasut isumasiorfingalugit aqqissuunneqarsinnaammata.

Assersuutigiinnarlugumi nunani allani nunasiaataasimasut iaat, Inatsit tunngaviusumut taasisinnaasut tassani nunami kingoqqisuussapput imaluunnit ukiut 20- it ataavartumik nunami tassani najungaqarsimassapput. Maluginiangassarlu aamma alla, Inatsisartunut taasiniaraanni ukiut 10 ataavartumik aatsaat najungaqarsimangaanni qinerseqataasinnaapput. Politikikkullu Nunatsinni periusissat aamma aqqissuulluagaanissaat Siumumiik pisariaqarsoraarput.

Siumumiik inatsit tunngaviusussa isumaqarpugut pitsaaquteqarlunilu, unammillernarsinnaasunik imaqartoq. Isumaqarpugullu inatsit ajornangittumik, paasiuminartumik allanneqarsimasariaqartoq aammalu inatsisinik allanik ataani aqqissuunneqarsinnaasunik imaqarpallaassanngittoq. Isumaqarluni, inatsisitigut imaluunnit nunani tamalaani konventionit assigiingittut atuutsilernerisigut atuutsinneqarsinnaappata, inatsit tunngaviusumi annerusumik allassimasariaqanngillat. Inuiaammi taasinerikkut konvention allallu atuutsilersinnaasariaqartussaammatigit aammalu pissutsit allanngorsinnaasarmata uatsinnut

annerusumik killilersuleratassannginnatta. Eqqartungassaappullu politikikkut, soqutigisaqatigiinni aammalu inuiaqatigiinni.

Inatsimmi tunngaviusoq allanngortikkuminaatsorujummik aaqqinneqakkajuttarami. Uatsinnullu annertunerusumik artukkissanngikkutta inatsit naleqartitanut allannguajaattunut tunnganerusariaqartoq isumaqarpugut. Inatsisillu ukiut, pissutsit allallu nikittarneri eqqarsaatingalugit allanngorsinnaasariallit immikkut inatsisitigut akuerisarnissaai innersuutingerusupparput. Assersuutigiinnarlugu Inuit pisinnaatitaaffii nunanik tamalaanik akuerineqareersimasut allattunngikkaluarlugit, Nalagaaffinngorutta, nammineerluta tamakkua atuutissanersut Inuiaat Kalaallinut taasissutissanngorlugit aaqqissinnaasariaqaratsigit.

Siumumiik nunnaarutingaarput qanorluunnit inatsit tunngaviusussap isumaliuutissiisutaata suliarineqarnera pisimangaluarpat, Nunatisinni ilinniutingaarput aammalu alloriarnerulluni pingaarutilik. Kinami oqarpa kukkujuittuussasugut? Nunarsuup sinnera takuunnartigu sorsuuffioqisoq, aaqqiagiinngiffioqisoq – Nunatsinni qujanartumik annerusumik tamakkua atuutinngillat.

Siumumiik isumaqarpugut Inuiaqatigiinni paasisutissiineq aammalu tusarniaanerp ingelranerani Naalackersuisut pisussaaffilerneqarsinnaasut, Namminersorlutik oqartussat inatsisaata suliarinerani isumaliuutissiisummi periarfissat Naalagaaffinngornissamut aamma, taputartuullugit aallartinneqarsinnaasut. Tassami Inuiaat nalunngittariaqarpaat Naalagaaffiit peqatigiit ataatsimeersuarnermi isumaqatigiissutaat sorleq taasissutiginiarnerlugu. Tassa 1. Naalagaaffinngorneq, Danskit naalagaaffianut ilanngutivinneq, Free Association (Naalagaaffiit Suleqatigiikkumasut) imaluunnit allatorluinnaq taasissanerlutik. Tassa inuiaqatigiinnut tingussaasumik Naalackersuisut periarfissanik saqqummiisariaqarput. Tamakkualu saqqummiussinnaavaat Danskit Kunngeqarfiat isumaqatigiinni arfigisinnarlu. Tassa isumaliuutersuummi “neutral” model atorlugu. Killormut aamma løsrivelsesmodel, tassa Danmark alavissorlugu Namminiilivinneq, tamannalu pivusorsiornermik eqqarsassangaanni alloriarnertut aatsaat atorneqassaaq, periarfissat, isumaqatigiinni arnerillu tamarmik ajalusuussappata.

Siumumiik isumaqatigiinni arnerit ukiuni marlunni ingerlanneqarsinnaanerit, pinartoqassappallu sivitsoorneqarsinnaaneqalaarnissaat ammaffigivarput. Siumumiik piffissaliinani, ukiut arlallit suliaqarnissamik oqariartorneq nalileruminaatsipparput, takoreerparpummi suliaq sivitsoqattaarneqarluni ingerlanneqarpat, qanoq aamma akisunerulersinnaatiginera.

Siumumiik isumaqarpugut kinguarsaanata maannakkut Inatsit tunngaviususaaq innuttaasut akornanni isummersoqatigiiffiussasoq. Periutsit taakkartunngikkaluarlugit, suliakkiissutip sukumiisumik, pilersaarusiorkuakamillu aaqqissuunnissaa naatsorsuutingaarput. Saniatigut Kunngeqarfillu, Naalagaaffiit suleqatigiikkumasut pillugu isumaqatigiinni arnerit aallartinnissaat aamma innersuutingerusupparput, tassalu Naalackersuisut Inatsisartunik pisinnaatitsissummik uuma akuerinaratigut suliakkerumallugit.

Siumumiik Inatsisinut aataatsimiisitaliamut ingerlatinnissaa aammalu suliarilluarneqarnissaa innersuupparput. Pisariaqassappat aamma immikkut Ataatsimiisitaliamik pilersitsisoqarnissaa Siumut ammaffigivaa, Inatsisartut suleriaasaa § 23 naapertorlugu.

Kuno Fencker, Siumut